

**”SILLOIN SUOMEA KU EI OO SANOJA SAAMEKSI”
- SAAMELAISTEN NUORTEN JA AIKUISTEN KÄSITYKSIÄ
KIELESTÄ JA IDENTITEETISTÄ**

Reetta Viljajarju
Kandidaatintutkielma
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden
laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Reetta Viljajarju	
Työn nimi ”Sillon suomea ku ei oo sanoja saameksi” – Saamelaiden nuorten ja aikuisten käsityksiä kielestä ja identiteetistä	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 21 sivua + liitteet
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kandidaatintutkielma käsittelee saamelaiden nuorten ja aikuisten käsityksiä kielestä ja identiteetistä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisena saamelaiset nuoret ja aikuiset kokevat oman kieli-identiteettinsä. Tutkimuskysymykset ovat:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Millaisena saamelaiset nuoret ja aikuiset kokevat oman kieli-identiteettinsä?2. Mitkä ulkoiset seikat vaikuttavat kieli-identiteetin syntymiseen ja muotoutumiseen? <p>Tutkimus sijoittuu identiteettitutkimuksen kentälle, sillä tutkielmassa keskitytään nimenomaan yksilöiden kokemuksiin omista identiteeteistään. Saamelaisiin kohdistuva tutkimus on tärkeää sen ajankohtaisuuden vuoksi. Tutkimukseni tuo esiin uuden, nykyaikaisen näkökulman moninaisiin, alati muuttuviin identiteetteihin. Tutkimuksen olennaisimmat käsitteet ovat identiteetti sekä sen osa-alueet, saamelainen sekä kielen käyttäminen. Käsitteiden ja taustateorian osalta on hyödynnetty identiteettitutkija Stuart Hallin esseitä.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä haastattelusta. Litterointi on toteutettu peruslitteroinnin tasolla. Analyysimenetelmänä on hyödynnetty teoriaohjaavaa laadullista sisällönanalyysiä, joka on toteutettu teemoittelun kautta. Tutkimuksen teemat kuvaavat aineistossa esiin nousseita kieli-identiteettiin vaikuttavia tekijöitä. Teemoja muodostui lopulta viisi: kielitausta, kielitaidon merkitys, ympäristön ja koulutuksen kieli sekä suomen ja saamen kieliin ja etnisyyteen liittyvät ennakkoluulot ja asenteet.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että haastateltavat kokevat identiteettinsä eri tavoin. Osa haastateltavista on pohjinnut kieli-identiteettiin liittyviä kysymyksiä enemmän kuin toiset. Erityisesti kielitausta, kielitaidon merkitys ja koulutuksen kieli osoittautuivat merkittäviksi kieli-identiteettiin vaikuttaviksi tekijöiksi.</p>	
Asiasanat identiteetti, monikielisyys, saamen kieli, sisällönanalyysi, teemahaastattelu.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällys

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
	2.1 Identiteettijaottelu.....	6
	2.1 <i>Saamelainen, kieli-identiteetti, etninen identiteetti ja kielen käyttäminen.....</i>	7
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	9
	3.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	9
	3.2 Laadullinen sisällönanalyysi	11
4	ANALYYSI JA TULOKSET.....	13
	4.1 Kielitausta ja identiteetti	13
	4.2 Kielitaidon merkitys.....	14
	4.3 Ympäristön kieli.....	15
	4.4 Koulutuksen kieli ja identiteetti	16
	4.5 Suomen ja saamen kieliin ja etnisyyteen liittyvät ennakkoluulot ja asenteet	18
5	POHDINTA.....	20
	LÄHTEET	22
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Saamelaiset ovat Euroopan Unionin alueen ainoa alkuperäiskansa. He asuttavat alueita neljän valtion – Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän – pohjoisosissa. Suomessa asuvia saamelaisia arvioidaan olevan noin 10 000. Suomessa puhutaan kolmea eri saamen kieltä: inarin-, koltan-, ja pohjoissaamea, joista viimeisin on puhujamäärältään suurin saamen kielistä. Saamen kielet ovat uhanalaisia, ja esimerkiksi inarinsaamen kielen puhujia on tällä hetkellä noin kolmesataa. (Seurujärvi-Kari: 2011: 13–20). Kulttuuri, etninen tausta ja identiteetti ovat lähtökohtaisesti aina yhteydessä toisiinsa: paitsi että kieli kuuluu identiteettiin, identiteettiä myös rakennetaan kielen avulla.

Tämä tutkimus käsittelee saamelaisten nuorten ja aikuisten käsityksiä heidän omista identiteeteistään – tarkemmin ottaen kieli-identiteeteistä. Tutkimukseni tavoite on luoda katsaus siihen, miten moninaisia ajatuksia saamelaisilla nuorilla ja aikuisilla voi olla kielestä ja sen tärkeydestä sekä niiden yhteydestä identiteettiin. Raajan tutkimukseni kohdetta erityisesti yksilön omaan kokemukseen. Tarkastelen myös sitä, mitkä ulkopuolelta saadut vaikutteet vaikuttavat identiteetin muotoutumiseen. Tavoite ei ole yleistää kokemuksia, vaan esitellä erilaisia ja ajankohtaisia näkökulmia. Päättökysymykset ovat ”Millaisena saamelaiset nuoret ja aikuiset kokevat oman kielellisen identiteettinsä?” ja ”Mitkä ulkoiset seikat vaikuttavat kieli-identiteettien syntymiseen ja muokkautumiseen?”

Saamelaisia ja saamelaista kulttuuria tutkitaan esimerkiksi saamentutkimuksen ja sosiolingvistiikan tutkimuskentillä. Sosiolingvistisestä näkökulmasta käsin ollaan yleensä kiinnostuneita esimerkiksi kielenvaihdosta ja sen problematiikasta (Nuolijärvi & Lappalainen 2020: 878). Tutkimukseni sijoittuu identiteettitutkimuksen kentälle, sillä tämän tutkimuksen käsitys identiteetistä poikkeaa sosiolingvistiikan identiteettikäsityksestä. Identiteettitutkimuksen kirjo on erittäin laaja, ja identiteetin käsitettä on määritelty monesta eri näkökulmasta käsin. Tässä tutkimuksessa nojaan identiteetin käsitteen osalta Stuart Hallin (1999, 2002, 2011) artikkeleihin.

Ensimmäinen saamelaisia ja saamentutkimusta käsittelevä teos on julkaistu jopa kolmesataa vuotta sitten, ja myöhemmin saamelaisista on tehty entistä enemmän tutkimusta (Saarinen 2011: 77). Aikaisempaa tutkimusta saamelaisista on tehnyt muun muassa Veli-Pekka Lehtola (1999, 2012). Lehtola on tutkinut saamelaisten ja suomalaisten kohtaamisia sekä stereotypioita. Saamelaisten identiteetteihin keskittyneen Irja Seurujärvi-Karin (2013) väitöskirja käsittelee saamen kieltä ja saamelaista identiteettiä. Maritta Stoor (1999) on käsitellyt saamelaisten etnistä identifikaatiota. Vaikka saamelaisista on tehty useita tutkimuksia, on hyvin harvassa niistä käytetty aineistonkeruumuotona haastattelua. Lisäksi viimeisimmät saamelaisten identiteettejä käsittelevät tutkimukset ovat jopa kymmenen vuotta vanhoja. Yhteiskunta ja siinä käytävät keskustelut ovat alati muuttuvia, jonka vuoksi tutkimukseni tuo esiin nykypäiväisen 2020-luvun näkökulman.

Viime aikoina esillä olleet kehityshankkeet ja vuoden 2023 alussa perustuslakivaliokunnassa käsitelty saamelaiskäräjälain muutos tuovat identiteettikeskustelun kaikkien tietoisuuteen. Keskustelu saamelaisista ja heidän identiteeteistään on ajan-kohtainen ja ajaton, sillä se vuosi toisensa jälkeen nostaa esiin monia erilaisia kysymyksiä kielestä, identiteetistä ja kulttuurista. Osa saamelaisista puhuu saamea kotona, koulussa tai töissä. Toisaalta osa saamelaisista ei taida kieltä lainkaan, joka taas voi vaikuttaa yksilön käsitykseen identiteeteistä.

On tärkeää, että etnisten vähemmistöryhmien oma ääni saadaan kuuluviin. Tämän tutkimuksen avulla pyrin tuomaan esiin saamelaisten omia kokemuksia identiteetteihin vaikuttavista seikoista, kuten ympäristön ja koulutuksen kielen merkityksestä. Tutkimuksen kannalta on tärkeää tiedostaa, että vaikka saamelaiset kokevat olevansa yhtenäinen ryhmä, on ryhmän sisällä eriäviä mielipiteitä, identiteettejä ja ajatuksia. Saamelaisista ja saamelaisuudesta esiin nouseva keskustelu on paitsi mielipiteitä herättävää, myös väistämättä yhteiskunnallista. Aiheen nostaminen kaikkien tietoisuuteen on tärkeää. Kun ihmiset tiedostavat nykyaikaisten saamelaisten toimintatapoja ja kulttuuripiirteitä, poistetaan samalla myös rasismia ja ennakkoluuloja.

Tutkimuslupien osalta olen ollut yhteydessä Saamelaiskäräjiin marraskuussa 2022. Keskustelua on käyty puhelimitse ja sähköpostitse. Tutkimusluvista mainitaan Saamelaiskäräjien virallisilla nettisivuilla seuraavasti: "Ennakkosuostumusta suositetaan haettavaksi sellaisille tutkimus- tai muille hankkeille, jotka koskevat tai voivat koskea saamelaisten kulttuuriperintöä ja perinteistä tietoa" (Saamelaiskäräjät 2022). Sähköpostikeskustelun perusteella voidaan todeta, että tutkimusluvan hakeminen ei ole tapauksessani pakollista. Puhelimitse käymämme keskustelun lomassa selvisi, että kandidaatintutkielmien osalta Saamelaiskäräjien resurssit ovat vähäiset, eikä niitä koskevia tutkimuslupahakemuksia ole viime vuosina käsitelty. Sähköposti- ja puhelinkeskustelujen sekä verkkosivujen tietojen summana päädyin lopputulemaan, etten hae virallista tutkimuslupaa Saamelaiskäräjiltä.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä kappaleessa esittelen tutkimuksen keskeisimpiä käsitteitä. Tutkimuksen kannalta olennaisimpia käsitteitä ovat *saamelainen* ja *saamelaisuus*, *etninen identiteetti* ja *kieli-identiteetti* sekä *kielen käyttäminen*. Lisäksi esittelen tutkimuksellisen viitekehysten identiteettitutkija Stuart Hallin identiteettikäsitteiden mukaan.

2.1 Identiteettiä jaottelu

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjaa kulttuurintutkija Stuart Hallin artikkeleihin. Hänen tutkijanuransa keskiössä ovat olleet nimenomaan identiteetit sekä niiden tutkimus (Hall 2002: 7). Hallin (2002, 2011, 2019) identiteettikäsitteiden mukaan identiteetin käsitteen avulla pyrimme määrittelemään sen, keitä olemme ja mihin kuulumme. Identiteetti on aina paitsi yhteiskunnallinen myös poliittinen ja historiallinen ilmiö, joka muovautuu sisäisen ja ulkoisen maailman risteyksessä (Hall 2019: 11). Se näyttäytyy prosessina, joka muovautuu erilaisissa konteksteissa. Sen syntyyn ja kehitykseen vaikuttavat niin ulkoiset kuin sisäisetkin seikat, kuten esimerkiksi yksilön omat näkemykset, kulttuurinen ympäristö, paikka, kieli sekä etninen tausta. Yksilö käyttää kulttuurin, kielen ja historian keinoja identifioimaan itsensä tietynlaiseksi. Tiivistettynä voidaan todeta, että Hallin mukaan identiteetin käsite on paitsi monitulkintainen, myös monimutkainen ilmiö, jonka käsitykseen ja muotoutumiseen liittyy useita eri ilmiöitä. (Hall 2019 & 2002.)

Hallin mukaan identiteetin käsite jaetaan pysyvään ja muuttuvaan: *essentialistiseen* ja *ei-essentialistiseen*. Essentialistinen ja ei-essentialistinen pyrkivät selittämään, miten identiteetit voivat olla nopeasti muuttuvia ja moninaisia, mutta toisaalta taas paikallaan pysyviä. (Pitkänen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002: 9.) Essentialistisen identiteetin lähestymistavassa ajatellaan, että ihmisellä on yksi samankaltainen identiteetti koko elämänsä ajan. (Hall 2002: 249–250.) Identiteetti ei juurikaan muutu,

eivätkä ulkopuoliset vaikutteet vaikuta siihen. Ei-essentialistisessa lähestymistavassa taas koetaan, että ihmisellä ei ole tiettyä pysyvää identiteettiä. Identiteetit eivät ole koskaan täysin yksittäisiä tai pysyviä, vaan ne muodostuvat moninaisesti erilaisista, jopa toisistaan vastakkaisista diskursseista ja käytännöistä. (Hall 2002: 249–250.) Identiteetti käsitetään liikkuvana ja alati muotoutuvana ominaisuutena, joka ei ole koskaan valmis (Hall 2011: 4–5). Yksittäisellä henkilöllä voi olla useita identiteettejä – ne vain limittyvät toisiinsa.

Identiteetin kattokäsitteen alle kuuluu esimerkiksi myös etninen ja kielellinen identiteetti. Identiteetit kietoutuvat toisiinsa ja ne kulkevat ikään kuin käsi kädessä, rinnakkain. Tämän tutkimuksen kontekstissa identiteetti on muuttuvaa, ei-essentialista, sillä tutkimuksessa painottuu ennen kaikkea käsitys identiteeteistä monimuotoisina, muokkautuvina ja joustavina ominaisuuksina, jotka vaikuttavat yksilön käsitykseen itsestään. Muuttuvan, ei-essentialisen identiteetin tarkastelu keskittyy tyypillisesti jonkin tietyn ryhmän moninaisiin identiteetteihin (Pietikäinen ym. 2002: 11–12), tämän tutkimuksen kontekstissa saamelaisiin nuoriin ja aikuisiin.

2.1 Saamelainen, kieli-identiteetti, etninen identiteetti ja kielen käyttäminen.

Tässä tutkimuksessa nojaan *saamelaisuuden* käsitteen osalta voimassa olevaan Saamelasikärlälakiin (2002/1279.) Lainsäädännössä saamelaisuuden kansallinen määrittelmä perustuu subjektiivisiin ja objektiivisiin kriteereihin. Subjektiivinen kriteeri tarkoittaa henkilön omaa kokemusta saamelaisuudestaan, kun taas objektiivisuuden osalta vähintään yhden kolmesta kriteeristä tulee täytyä. Ensimmäinen ja ensisijainen objektiivinen kriteeri on kieli. Saamelasikärlälain (2002/1279) pykälän kolme mukaan henkilö on saamelainen, jos hän itse tai ainakin toinen hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut jonkin saamen kielistä ensimmäisenä kielenään. Toisen objektiivisen perusteen mukaan saamelaiseksi voidaan laskea henkilö, jonka vanhemmista vähintään toinen on jo aikaisemmin merkitty äänioikeutetuksi saamelasikärläjien vaaliluetteloon. Kolmannen objektiivisen kriteerin mukaan saamelaisiksi lasketaan myös henkilöt, joiden vanhemmat tai isovanhemmat on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi virallisiin asiakirjoihin. (Saamelasikärlälaki 2002/1279.) Kolmas kriteeri, niin kutsuttu ”lappalaiskriteeri” on aiheuttanut keskusteluissa eriäviä mielipiteitä.

Saamelasikärlälain muutosta on kaavailtu jo pitkään. Uutta lakiesitystä käsiteltiin perustuslakivaliokunnassa helmikuussa 2023, mutta asian käsittely päätettiin lopettaa muun muassa aikataulullisten syiden vuoksi. Uudistetun

saamelaiskäräjälain tavoitteena olisi ollut edistää saamelaisten itsemääräämisoikeuksia YK:n ihmisoikeuskomitean edellyttämällä tavalla. Kielikysymyksen kannalta tämä olisi tarkoittanut, että objektiivista kielikriteeriä olisi laajennettu neljänteen sukupolven saakka. (Saamelaiskäräjät 2022.) Lakiuudistuksella pyrittiin paitsi yhdistämään yhä useampia saamelaisia, myös turvaamaan jokaisen saamelaisen oikeudet vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Tutkimuksen yksi keskeisimmistä käsitteistä on *etninen identiteetti*. Hallin (1999: 54) mukaan käsite etnisyys tarkoittaa ryhmälle yhteisiä piirteitä, kuten kieliä, kulttuuria, tapoja ja traditioita. Etninen identiteetti on tietoisuutta omasta kulttuurista sekä siitä, mihin ryhmään kuulumme. Saamelaiset itse määrittelevät itsensä yhtenä ryhmänä, joilla on oma historia, perinne, kulttuuri ja kieli (Seurujärvi-Kari 2011: 9). Ryhmien identiteettien ja niiden erojen määrittelemine voidaan nähdä ikään kuin alati jatkuvana prosessina, jossa oletetut ja todelliset piirteet edustavat samankaltaisuutta ja erilaisuutta (Pietikäinen ym. 2002: 9). Etnisen identiteetin muodostaminen on näin ollen yksilön ja yhteisön välinen vuorovaikutusprosessi, joka toteutuu kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Kielen merkitys identiteetin rakennusosana vaihtelee yksilöiden välillä. Osa meistä elää kielen kautta, osalle kieli ei ole niin merkittävässä asemassa. Kieli ja identiteetti linkittyvät vahvasti toisiinsa, mutta myös kulttuuriin. Tutkimuksen kolmas tärkeä käsite, *kieli-identiteetti*, rinnastetaan usein kielellisen identiteetin käsitteen kanssa. Tässä tutkimuksessa kieli-identiteetin nähdään olevan tunne siitä, että jonkin ryhmän jäsenet ymmärtävät toisiaan (Dufva 2002: 24). Yhteisymmärryksen lisäksi kieli-identiteetti nähdään osana jokaisen ihmisen elämää. Kieli-identiteetti tarkoittaa yksilön omaa käsitystä siitä, mitä kieliä hän käyttää ja mihin kieliyhteisöön hän tuntee kuuluvansa. Tämän tutkimuksen viitekehyksessä kielen käyttäminen tarkoittaa kaikkia kielitaidon osa-alueita: puhetta ja sen ymmärtämistä sekä kirjoittamista ja sen ymmärtämistä. Osa-alueita ei suinkaan tarvitse taitaa täydellisesti, vaan myös muutamien sanojen tai fraasien tunnistaminen lasketaan kielen käyttämiseksi.

Vaikka etninen ja kielellinen identiteetti ovat identiteetin rakennusosia, on hyvä tiedostaa niiden käsitteelliset eroavaisuudet. Kieli-identiteetti ei ole suoraan rinnastettavissa etniseen identiteettiin (Pietikäinen ym. 15), sillä kaikki saamelaiset eivät puhu tai käytä saamen kieltä. Tässä tutkimuksessa nostetaan kuuluviin myös niiden saamelaisten ääni, jotka eivät käytä tai kielitaito on vähäistä.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä haastattelusta ja niiden litteroinneista. Aineistonkeruumenetelmänä on hyödynnetty puolistrukturoitua teemahaastattelua, joka on yksi haastattelun muodoista. Menetelmä poikkeaa muista haastattelun muodoista, sillä haastattelun aihepiirit ovat ennalta määrättyjä, mutta esimerkiksi tarkkoja haastateltaville esitettäviä kysymyksiä ei ole. Aihepiirien ja käsiteltävien teemojen laajuus voivat vaihdella haastateltavien kesken. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018: 29–30.) Teemahaastattelussa voidaan siis syventyä jokaisen haastateltavan yksilölliseen kokemukseen sekä esittää haastattelun rakenteesta poikkeavia tarkentavia yksilöllisiä kysymyksiä. Menetelmässä on myös se etu, että se ei sido haastattelutilannetta kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen tyyppiin. Myös haastattelukertojen määrä on tutkijasta riippuvaa, eikä tiettyä ohjetta kertojen määrään ole annettu. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 48.) Teemahaastattelu valikoitui luontevaksi aineistonkeruumenetelmäksi juuri näiden seikkojen takia: haastateltavan yksilöllinen kokemus tulee ilmi, mutta ennalta päätetyt teemat ohjaavat haastattelua haluttuun suuntaan.

Haastattelurunko (liite 1) rakentui identiteettiin vaikuttavien seikkojen ympärille. Ohjaavia teemoja ovat ympäristön kieli, koulutus sekä ennakkoluulot ja asenteet saamen ja suomen kieliä sekä etnisyyttä kohtaan. Haastattelurunko on ollut kaikille haastateltaville sama, ja sen sisältö on käsitelty esitysjärjestyksessä. Vaikka teemahaastattelulle tyypilliseen tapaan haastattelussa käsiteltävät teemat ovat varsin selkeitä ja yksinkertaisia, on raamien sisällä keskusteltu myös teemojen ulkopuolisista asioista. Haastattelujen muita keskustelunaiheita ovat olleet esimerkiksi ennakkotietomaiset asiat, kuten perhe ja kielen käyttäminen eri konteksteissa sekä sosiaalinen media.

Haastateltavat on valittu muutaman tärkeän kriteerin perusteella. Ensimmäinen haastateltavan henkilön tulee identifioida itsensä saamelaiseksi. Tarkemman rajauksen ja selkeyden vuoksi olen valinnut haastateltaviksi noin 20–40-vuotiaita henkilöitä. Tämän tutkimuksen kieleen liittyvän kriteerin mukaisesti haastateltavien saamen kielen taidot ovat keskenään mahdollisimman erilaisia. Kielitaitotasot vaihtelevat saamen kielen äidinkiellellisestä käyttäjästä vain hieman kieltä taitavaan saakka. Tutkimuksen kannalta ei ole olennaista, mitä saamen kielistä haastateltavat taitavat. Selkeyden vuoksi niputan kaikki Suomessa puhutut saamen kielet yhteen kutsumalla niitä käsitteellä ”saamen kieli.” Näin saavutetaan myös tarpeellinen haastateltavan yksityisyyden suoja.

Kriteerien perusteella tutkimukseeni valikoitui neljä haastateltavaa. Neljän haastateltavan joukko tuo toisaalta aineistoon monipuolisuutta, mutta ei kuitenkaan ole liian suuri määrä tutkimuksen laajuuteen nähden. Haastattelututkimuksessa haastateltavia ei yleensä ole montaa, sillä haastattelututkimuksen tarkoitus ei ole tuottaa yleistettävää tietoa (Dufva 2011: 134), vaan pikemminkin ymmärtää tutkittavaa ilmiötä – tämän tutkimuksen osalta saamelaisten nuorten ja aikuisten kieli-identiteettejä.

Haastateltavien kielitaitotasot ovat erilaisia. Haastateltava 1 (H1) on oppinut saamen kielen aikuisiällä opintojen ja työelämän kautta. Haastateltava 2 (H2) taitaa saamen kieltä lähinnä alkeiden tasolla – hän tunnistaa arkikielen sanoja, joitain lauserakenteita ja niiden merkityksiä. Haastateltava 2 osaa tuottaa suullisesti yksinkertaisia lauseita ja yleisempiä fraaseja. Haastateltavan 3 (H3) kosketus saamen kieleen on lähinnä kuultua puhetta. Hän tunnistaa keskeisimpiä tervehdyksiä, mutta ei osaa tuottaa saamen kieltä kirjallisesti tai suullisesti. Haastateltava 4 (H4) taas on oppinut saamen kielen jo lapsena. Hänen kielitaitonsa on rinnastettavissa äidinkielen puhujan kielitaitoon. Tutkimuksen edetessä käytän haastateltavista lyhenteitä selkeyttämisen vuoksi.

Haastateltavat on tavoitettu alun perin erilaisissa sosiaalisen median kanavissa, kuten Instagramissa. Yhteydenpitoa on jatkettu sähköpostitse tai WhatsApp-viestintäkanavassa. Haastattelut on toteutettu tammikuun 2023 aikana. Kolme haastattelusta on toteutettu lähitapaamisena, ja yksi haastattelusta Zoom-sovelluksen avulla etähaastatteluna. Haastattelujen aika ja paikka on sovittu yhteisesti haastattelijan ja haastateltavan välillä. Etätapaamisen osalta Zoom-tapaaminen valikoi luontevaksi alustaksi, sillä sekä haastateltava että haastattelija tunsivat alustan parhaiten. Etäkoulun järjestämiseen on käytetty Jyväskylän yliopiston sähköpostia ja verkkosivujen ohjeistusta tietoturvariskien välttämiseksi. Lähihaastattelut on äänitetty ääninauhuria käyttäen, kun taas Zoom-haastattelun osalta on käytetty palvelun omaa tallennusominaisuutta. Nauhoituksesta sekä niiden tallentamisesta on sovittu ennalta haastateltavien kanssa. Äänityksestä on myös muistutettu haastattelutilanteessa.

Tutkimuksessa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2021) virallista ohjeistusta tutkimuseettisistä käytännöistä. Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus on ilmoitettu haastateltaville, ja osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Haastateltaville painotettiin, että missä tahansa haastattelun vaiheessa voi peruuttaa osallistumisensa tai kysyä tarkentavia kysymyksiä. Jokaiselle haastateltavalle on toimitettu sähköisesti tietosuoja-asetuksen (2016/679) mukainen tietosuojalomake ennen haastattelua. Osallistujille on myös jaettu allekirjoitettavaksi osallistumissuostumuslomake. Tietosuoja- ja osallistumislomakkeet on käyty läpi jokaisen haastateltavan kanssa haastattelun alussa.

Haastattelujen jälkeinen vaihe on aineiston litterointi. Teemahaastattelun osalta litteroinnista ei ole annettu virallista ohjetta, sillä sen tarkkuus riippuu usein siitä, mitä aikoo aineistosta tutkia. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018: 49.) Koska analyysimenetelmäni on laadullinen sisällönanalyysi, riittää litteroinnin tasoksi perustaso. Perustason litteroinnissa puretaan kirjoitettuun muotoon kaikki, mitä aineistossa on sanottu. Litteroinnin aikana aineistosta on poistettu kaikki tunnistettavuuteen liittyvät seikat, kuten haastateltavan sukupuoli ja asuinpaikka. Myös haastattelun alussa ja lopussa käydyt arkipäiväiset, tutkimukseen kuulumattomat keskustelut, on poistettu litteroinnista.

3.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Aineiston analyysissä on hyödynnetty laadullisen sisällönanalyysin keinoja. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on ymmärtää jotakin toimintaa, ilmiötä tai tapahtumaa (Tuomi & Sarajarvi 2009: 98). Sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perusmenetelmistä. Siinä analysoidaan kirjoitettua, puhuttua tai nähtyä sisältöä. Menetelmän perusajatus on tiivistää tutkittavaa ilmiötä yleisessä muodossa (mts.) – eli käytännössä luomaan selkeä, sanallinen kuvaus aineistosta. Sisällönanalyysin menetelmällä voidaan analysoida jopa täysin strukturoimatonta aineistoa (mts. 103). Tässä tutkimuksessa käytettävien teemahaastattelujen puolistrukturoitu muoto ja laadullinen sisällönanalyysi sopivat hyvin yhteen.

Sisällönanalyysi voidaan jakaa teorian osallisuuden perusteella kolmeen erilaiseen analyysitapaan: *aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen* (Tuomi & Sarajarvi 2009: 95–96). Näistä kolmesta hyödynnän analyysissäni *teoriaohjaavaa* lähestymistapaa: analyysin pääpaino on aineistosta esiin nousseissa havainnoissa, mutta ne liitetään yhteen identiteettitutkimuksen viitekehyksen ja käsitteiden kanssa. Teoriaohjaavassa lähestymistavassa aineistoa analysoidaan jo olemassa olevaan teoreettiseen viitekehykseen nojaten. Teoreettiset kytkennät eivät siis pohjautu suoraan tiettyyn, jo olemassa olevaan teoriaan, vaan aikaisempi teoria toimii pikemminkin apuna

analyysin etenemisessä. Lähestymistavassa analysoitavat yksiköt valitaan aineistosta itse, mutta aikaisempi teoreettinen tieto auttaa tai ohjaa analyysin etenemistä. Tiedon merkitys ei siis ole jo tunnettua teoriaa testaava, vaan enemmänkin uusia ajatuksia herättävä apuväline. (Mts. 96–97.) Tutkijan tehtävä on yhdistää teoreettinen viitekehys aineistoon ja analysoida niitä rinnakkain ja luontevasti yhdessä.

Kokonaisuudessaan aineiston analyysi on toteutettu Braun & Clarken (2022) teemaattisen analyysin prosessin mukaisesti. Aineiston analyysi on aloitettu teemoittelun kautta. Teemoittelun perusajatus on, että sen avulla aineistosta pyritään ensinnäkin löytämään tutkimuskysymysten osalta olennaisimmat seikat, toisekseen saadaan esille kokoelma erilaisia vastauksia ja tuloksia, joita voidaan mahdollisesti verrata keskenään. (Eskola & Suoranta 1998.) Tutkimukseni kannalta kiinnostavimmat analyysiyksiköt eli teemat on eroteltu aineistolähtöisesti tutkimuskysymysten perusteella. Analyysin toisessa vaiheessa analyysiyksiköt on koodattu kieli-identiteettiin vaikuttavien seikkojen perusteella. Myöhemmin aineistosta on muodostettu ryhmiä esiin nousseiden seikkojen sekä niiden samankaltaisuuksien perusteella.

4 ANALYYSI JA TULOKSET

Kieli-identiteettiin vaikuttavia tekijöitä muodostui lopulta viisi: kielitausta, kielitaidon merkitys, ympäristön kieli, koulutus ja koulutuksen kieli sekä eri kieliin – tarkemmin suomen ja saamen kieliin – liittyvät ennakkoluulot ja asenteet. Tässä kappaleessa esittelen olennaisimmat tulokset nojaten teoriataustaan ja käsitteistöön.

4.1 Kielitausta ja identiteetti

Ensimmäinen käsiteltävä teema liittyy haastateltavien kielitaustaan ja sen vaikutukseen identiteetin syntyyn ja muokkautumiseen. Haastatteluissa keskusteltiin erityisesti lapsuudenperheen kielipolitiikasta: mitä kieliä haastateltavien lapsuudenkodissa on käytetty ja miten saamen tai suomen kieliin on suhtauduttu.

Hallin (2019: 109–112) mukaan kieli on yksi merkittävimmistä kulttuurin käytänteistä. Kieli on järjestelmä, jota hyödynnämme muodostaessamme ja viestiesämme merkityksiä toisillemme. Jokainen haastateltavista on käyttänyt saamen kieltä vähintään satunnaisesti lapsuutensa aikana. Haastateltavat 1, 2 ja 3 ovat kuulleet saamen kieltä lapsuudessaan tai nuoruudessaan esimerkiksi kotona tai sukulaisten luona. Saamea ei ole kuitenkaan käytetty jokapäiväisesti, vaan arkikielenä on käytetty suomen kieltä:

H1: -- vaikka sukulaiset puhuu saamen kieltä ja tietää, että mäkin oon sitä opiskellut, niin siltikin jostain syystä me ei koskaan puhuttu keskenään. Meillä oli jotenkin valikoitunut pääkieleksi suomi.

Suomen kielen käyttäminen on voinut vaikuttaa haastateltavien käsitystä omasta kieli-identiteetistään ikään kuin vakiinnuttamalla suomenpuhujan kieli-identiteetin. Mikäli perheen ja sukulaisten kanssa on aina käytetty jotain kieltä, on syvälle juurtuneita tapoja vaikeaa alkaa muuttamaan. Muutama haastateltavista toteaa pohtineensa suomen ja saamen kielen suhdetta nuoruutensa tai aikuisuutensa aikana.

Muista haastateltavista poiketen H4 on käyttänyt saamen kieltä jokapäiväisesti lapsesta saakka. Hän kutsuu saamea *kotikielekseen*, joka rinnastetaan useimmiten äidinkielen käsitteen kanssa. Kaksi- tai monikielisessä ympäristössä kotikieliä voi olla useita – kuten myös H4:n tapauksessa. Suomen kieleen hänen kotonaan on suhtauduttu neutraalisti, ja saamen ja suomen kieliä on voitu käyttää esimerkiksi puheessa rinnakkain, toisiaan tukien:

Tutkija: Minkälaisissa yhteyksissä te ootte puhunu kotona suomea?

H4: Sillon suomea, ku ei oo sanoja saameksi.

Äidinkielinen oppija kasvaa pienestä pitäen kieliyhteisön jäseneksi kiinnittyen samalla kulttuuriin (Aikio-Puoskari 2002: 92). Haastattelusta voidaankin päätellä, että lapsuudenkodin kieliyhteisö ja saamen asema perheen kotikielenä ovat vaikuttaneet merkittävästi H4:n kieli-identiteettien syntyyn. Hän toteaa myös itse, että saamen kieli on tärkeä osa hänen identiteettiään.

4.2 Kielitaidon merkitys

Toinen teema liittyy haastateltavien käsityksiin kielitaidon merkityksestä. Kielitaidon merkitys korostuu haastatteluissa hieman eri tavoin. Kieliyhteisön kielellinen identiteetti on yleisimmin positiivinen – omaa kieltä arvostetaan ja se koetaan pääosin hyväksi asiaksi (Dufva 2002: 24). Haastateltavat 1, 2 ja 4 pitävät saamen kieltä ja sen osaamista itselleen tärkeänä asiana, joka vaikuttaa heidän lähes jokapäiväiseen elämäänsä. H1 kuvaa suhdettaan saamen kieleen läheiseksi ja tärkeäksi. Hän nostaa esiin ajatuksen uhanalaisen kielen elvyttämisestä, jossa kielitaidon tärkeys korostuu:

H1: -- mut siis mähän oon kielen elvyttäjä, et kyl mä niinku koen sen kielen kannalta että se on tärkeää.

Pohdinnoissa korostuu myös harmitus puutteellisesta kielitaidosta. H1 kokee, että saamen kieltä olisi mielekästä käyttää aina tilanteen tullen ilman, että virheen tekemistä tarvitsisi pelätä. Vaikeista tilanteista huolimatta H1 kertoo yrittävänsä parhaansa. Harmituksen tunteet linkittyvät vahvasti kielitaidon merkitykseen: saamen kieli ja sen osaaminen koetaan tärkeäksi ja merkitykselliseksi, jonka vuoksi pettymys omasta kielitaidosta voi tuntua raskaalta.

H3 pohtii saamen kielen merkitystä lähinnä tarpeellisuuden kautta. Hän kokee, että saamen kielen osaamisesta ei ole hänelle hyötyä arkipäiväisessä elämässä tai tulevaisuudessa. Sen vuoksi H3 ei ole kiinnostunut esimerkiksi opiskelemaan kieltä. Valta-kieltä puhuva saamelainen voi kielen puuttumisesta huolimatta kokea olevansa saamelainen ja osa saamelaista yhteisöä (Stoor 1999: 68). Keskustelussa käykin ilmi, että H3 identifioi itsensä suomen kielen puhujaksi, mutta kokee muutoin olevansa saamelainen. Yhteiseen etniseen ryhmään kuuluminen ei siis välttämättä tarkoita yhteistä identiteettiä kaikkien ryhmän jäsenten kanssa, sillä yhteisön jäseniä voi erottaa esimerkiksi kuuluminen erilaisiin uskonnollisiin, kielellisiin tai kulttuurisiin yhteisöihin (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002: 16). Tämän tutkimuksen jokaisella haastateltavalla on myös suomen puhujan kieli-identiteetti. Haastateltavien useat kieli-identiteetit viittaavat myös Hallin (2002, 2019) käsityksiin ei-essentialistisista, monimuotoisista identiteeteistä.

4.3 Ympäristön kieli

Tutkimuksen kolmas teema käsittelee ympäristön kieltä. Kulttuurit toimivat kuten kielet – niiden avulla tulkitsemme maailmaa. Samaa kieltä puhuvat yksilöt voivat kommunikoida toistensa kanssa ja näin ollen myös merkityksellistä maailmaa toisilleen. Yhteinen kieli auttaa ihmistä luomaan kulttuurisen identiteettinsä – sen ansiosta ihminen kuuluu johonkin kieliyhteisöön. (Hall 2019: 110–112.) Kieli toimii edelleen yhtenä keskeisimpänä saamelaisia ja identiteettejä yhdistävänä tekijänä (Aikio-Puoskari 2002: 105).

Kieliyhteisöön kuulumisella on merkittävä vaikutus kieli-identiteetin kehittymiselle. Ideaalissa tapauksessa yhteisön oma ja yhteinen kieli voi luoda merkittävää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä, kuten H1:n, H2:n ja H4:n tapauksissa. Haastateltavat kertovat käyttävänsä saamen kieltä töissä usein tai satunnaisesti. Vapaa-ajalla saamea käytetään lähinnä ystävien tai perheen kanssa: H2 kertoo vitsailevansa saameksi perheensä kanssa, kun taas H1 ja H4 toteavat keskustelevansa saamen kielellä joidenkin ystäviensä kanssa. Haastatteluista voidaan päätellä, että saamenkieliseen kieliyhteisöön kuuluminen on vahvistanut heidän kieli-identiteettejään. Kielen puhuminen vertaistensa kanssa on tärkeää paitsi kielitaidon pysyvyyden, myös rohkeuden ja itsevarmuuden vuoksi – kieltä opitaan sitä käyttämällä.

Toisaalta taas suomea äidinkielenään puhuvat saamelaiset voivat kokea toiseuden ja marginaalisuuden kokemuksia (Stoor 1999: 69) kielitaitonsa vuoksi. Kielen ja identiteetin yhteyttä on viime vuosikymmenten aikana painotettu niin voimakkaasti, että jotkut kokevat saamen kielitaidon puutteen ongelmalliseksi (Aikio-Puoskari 2002:

101). Kielitaidon puutteeseen ja ulkopuolisuuteen liittyvät diskurssit toistuivat haastatteluissa:

H2: -- sitten välillä tuli semmoinen tunne, että jos oli mukana joku ei-piirissä oleva [saamelainen, suomen kielen puhuja] niin puhuttiin saamea. Ei haluttu, että se tietää.

Suomenkielinen, saamea taitamaton saamelainen voi kokea, ettei ole ”oikea” saamelainen. Ilman kieleen ja kulttuuriin liittyviä taitoja ei myöskään automaattisesti tule tunnistetuksi saamelaiseksi edes oman yhteisönsä sisällä. (Stoor 1999: 69.) Haastatteluissa käytyjen keskustelujen lopputulemana voidaan kuitenkin todeta, että ulkopuolisuuden tunteet eivät välttämättä aina johdu muista kielenkäyttäjistä, vaan haastateltavien omista ajatuksista. Epävarmuus omasta identiteetistään kielikysymyksen vuoksi nostaa päätään: ulkopuolisuutta tai toiseutta ei tunneta kenenkään yhteisön jäsenen tai ulkopuolisen henkilön mielipiteen seurauksena, vaan pikemminkin kielellisen epävarmuuden vuoksi. Kielitaito tai -taidottomuus vaikuttavat itsetuntoon ja näin ollen myös yksilön identiteettiin sekä positiivisena että negatiivisena seikkana.

4.4 Koulutuksen kieli ja identiteetti

Neljäs teema käsittelee koulutusta, kieltä ja identiteettiä. Suomen ja ruotsin kielten ohella myös saamen kielellä on virallinen asema Suomessa. Saamenkielinen sekä saamen kielten opetus ovat keskeisiä kielellisiä oikeuksia erityisesti silloin, kun puhutaan saamelaislapsista ja -nuorista. Saamen kielten opetusta järjestetään pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielillä. Saamenkielisellä opetuksella tarkoitetaan muiden aineiden, kuten matematiikan ja historian, opetusta jollakin saamen kielistä. (Saamelaiskäräjät 2023.) Korkeakoulutasolla saamen kieltä voi opiskella pääaineena Oulun yliopistossa, kun taas kouluikää nuoremmille lapsille järjestetään kielipesätoimintaa.

Tie siihen, että saamen kieltä opetetaan ja opitaan kouluissa, ei ole ollut helppo ja yksinkertainen. 1800-luvun puolivälin jälkeen Euroopassa voimistunut kansallisuusaate vaikutti saamelaisten asemaan. Valtion osalta harjoitettu assimilaatiopolitiikka eli valtaväestöön sulauttaminen johti saamen kielen kieltämiseen, unohdukseen ja välinpitämättömyyteen. 1900-luvulla organisoidut yleinen oppivelvollisuus ja kansakoululaitos vaikuttivat saamelaiseen yhteisöön vahvasti. Kansakoulussa saamen kielellä ei ollut muuta asemaa kuin toimia apukielenä suomen kielen rinnalla. Saamelaiset lapset eivät saaneet käyttää omaa kieltään opetuksesta puhumattakaan. Omasta äidinkielestä tuli monille stigma, jonka takia koettiin häpeää ja syrjintää. Monet saamenkieliset vaihtuivat valtakielen puhujiksi pakotettuina. (Aikio-Puoskari 1999: 94–98.) Kielenvaihdos johti väistämättä identiteettien muuttumiseen ja muokkautumiseen. Menneisyyden traagiset tapahtumat vaikuttavat luonnollisesti myös

nykyaikaan. Osa kansakoulun käyneistä saamelaisista on pyrkinyt unohtamaan etnisen ja kielellisen identiteettinsä, jonka vuoksi myös heidän jälkipolvensa ovat oppineet lapsuudessaan vain suomen kielen.

Haastatteluissa keskustelimme, millä kielellä tai kielillä haastattelevat ovat käyneet peruskoulun ja mitä kieliä he ovat opiskelleet elämänsä aikana. Haastateltavat 1, 2 ja 3 ovat käyneet peruskoulun suomen kielellä. Heistä ainoastaan H1 kertoo opiskelleensa saamen kieltä alakoulussa. H2 ja H3 kertovat, että nuorempana kiinnostus saamen kielen opiskelua kohtaan ei ollut tarpeeksi vahva kielen opiskelun aloittamiseen.

Saamelaiset käyvät identiteettikeskustelua itsensä ja ympäristönsä kanssa koko elämänsä ajan. Identiteetin ja sen hyväksymisen vaiheet vaihtelevat edelleen häpeästä ja epäilystä ylpeyteen ja identiteetin omaksumiseen saakka. (Aikio-Puoskari 2002: 104.) Saamelaiset ovat pohtineet identiteettiään kauan osin historian, osin saamen kielen nykyisen aseman vuoksi. Haastattelun perusteella voidaan päätellä, että H1 on käyttänyt aikaa oman etnisen ja kielellisen identiteettinsä pohtimiseen:

H1: Joo ja itse oon joutunut sitten miettimään, prosessoimaan niitä asioita.

H1:n mukaan saamen kielen opiskelu myöhemmin aikuisiällä on tuonut häntä lähemmäksi saamelaista kulttuuria: kielen osaaminen ja sen käyttäminen yhdessä muiden kieliyhteisön jäsenten kanssa on vahvistanut hänen etnistä ja kielellistä identiteettiään.

H4 kertoo käyneensä peruskoulun saamen kielellä. Peruskoulun aikana saamenkielisten oppimateriaalien puute oli merkittävää, eikä oppimateriaaleja ollut olemassaakaan jokaiselle aineelle. Puuttuvia saamenkielisiä oppimateriaaleja korvattiin esimerkiksi monisteilla ja lapuilla, joita opiskelijat hyödynsivät.

H4: No mulla tuli mieleen ku toisella asteella kaikki aineet tuli suomeksi, niin olihan se ihan kivaa. Mutta silleen niinku harmi, että se saame ei enää ollu nii jokapäivästä. Nykysissä opinnoissa oon miettiny, että ois ihan hauska opiskella omaa kulttuuria omalla kielellä, saameksi.

H4:n kokemukset viittaavat omakielisen opetuksen tärkeyteen. Omakielinen, saamen kielellä tapahtuva oppiaineiden opetus on vaikuttanut identiteetin kehitykseen ja vahvistumiseen. Vaikka H4 on kokenut siirtymän suomenkieliseen opetukseen mielekkäänä, on hän miettinyt saamenkielistä opetusta myös jatko-opinnoissaan. Häntä on selkeästi harmittanut, ettei saamen kielen käyttäminen opinnoissa ole ollut jokapäiväistä. Identiteetin muotoutuminen ja muokkautuminen on voinut olla tiedostamattomana, eikä H4 ole välttämättä aktiivisesti miettinyt identiteettikysymyksiä kielen osalta. Haastattelussa esiin tulleet seikat, kuten asian pohdiskelu aikuisiällä, harmitus kielenkäytön vähyydestä sekä mielenkiinto omalla kielellä opiskeluun pohjustavat näkemystä siitä, että nämä asiat ovat joko vaikuttaneet tai vaikuttavat edelleen identiteettiin sekä sen muokkautumiseen.

4.5 Suomen ja saamen kieliin ja etnisyyteen liittyvät ennakkoluulot ja asenteet

Viimeinen teema käsittelee suomen ja saamen kieliin sekä etnisyyteen liittyviä ennakkoluuloja ja asenteita sekä niiden vaikutusta haastateltavien identiteetteihin. Tämän teeman puitteissa keskustelimme esimerkiksi siitä, millaisiin ennakkoluuloihin tai asenteisiin haastateltavat ovat törmänneet elämänsä aikana. Keskusteluissa nousi esiin myös sosiaalisen median diskurssit esimerkiksi Instagramissa tai erilaisilla keskustelupalstoilla.

Eri kieliin ja etnisyyteen liittyvistä ennakkoluuloista ja asenteista puhuttaessa kävi ilmi, että kaikki haastateltavat ovat törmänneet stereotyyppisen saamelaisen tai saamelaisuuden käsityksiin. Stereotyyppinen ajattelu ja käsitys saamelaisuudesta juontaa juurensa jopa aikaan ennen ajanlaskun alkua. Vuosisatojen kuluessa stereotyyppisen saamelaisuuden piirteet ovat muuttuneet pakanallisuudesta ja rituaalien suorittamisesta erilaisuuteen, sivistymättömyyteen alkukantaisuuteen. (Lehtola 1999: 16, 18–19.) Myöhemmin stereotyyppiseen ajatteluun liitettiin myös Hallin (2002, 2019) käsitys ryhmän essentialistisesta – yhteisestä, pysyvästä – luonteesta. Käsityksen mukaan saamelaiset ovat yhteinen kansa, joilla kaikilla on yhtäläiset ajatukset ja mielipiteet. Essentialistinen identiteettikäsitys nostaa päätään erityisesti vastakkainasettelutilanteissa, kuten politiikassa ja päätöksenteossa esimerkiksi saamelaisten ja suomalaisten välillä. (Lehtola 1999.)

Sosiaalisen median ja arjen konteksteissa haastateltavat ovat kokeneet ennakkoluuloja myös poronhoitoa, omistamista tai saamelaista elämäntapaa kohtaan. Haastattelusta käy ilmi, että jotkut ihmiset ajattelevat kaikkien saamelaisten harjoittavan esimerkiksi perinteistä poronhoitoa:

T: Miten sä oot suhtautunu siihen, jos ihmiset on ihmetelly tai heittäny läppää [saamelaisista tai saamelaisuudesta]?

H1: No ainaki nytten vanhemmalla iällä vahvistanu, että niin me tehhään, että asutaan laavussa ja kodassa. Ja mennään porolla kouluun. Sitte tehhään tulilla ruuat.

Haastattelun vastauksista voidaan päätellä, että virheelliset ja stereotyyppiset ennakkoluulot ja asenteet johtuvat osin tiedon puutteesta. Suomalaisessa koulussa saamelaisuutta käsitellään usein historian kautta, ja saamelaiset esitetään usein esihistorian aikaan kuuluvana kansana. Edes opetussuunnitelman perusteissa ei ohjeisteta, miten saamelaisista tulisi opettaa. Kouluopetus saamelaisista keskittyykin useimmiten stereotyyppisiksi nähtyihin seikkoihin: kaikilla saamelaiset käyttävät saamenpukua, puhuvat kieltä ja harjoittavat poronhoitoa elinkeinokseen. Tämän vuoksi on myös helppo ymmärtää, miksi osa valtaväestöön kuuluvista yksilöistä käsittää saamelaisuuden olevan pelkästään poronhoitoa ja perinnekäsitöitä.

Paitsi, että saamelaiset kokevat jatkuvaa kategorisointia, ilkkumista ja haukkumista, kokevat he myös glorifiointia. Saamelaisuuden ihannointi ei suinkaan ole uusi ilmiö, vaan sitä esiintyy jo 1900-luvulla ilmestyneissä saamelaisista kertovissa kirjoissa. Saamelaiskulttuurin alkuperäisyys ja luonnonmukaisuus on koettu tietynlaisena aitoutena, joka on säilynyt nykyajan rappeutumiselta. Tuohon aikaan ihailua on herättänyt erityisesti saamelaisten elämässä olennaiset vapaus ja kyky sopeutua luontoon sekä elää sen keskellä. (Lehtola 1999: 19.) Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että samankaltainen ilmiö toistuu edelleen:

H4: Mä ihmettelen, että miks saamelaisten pitää olla semmonen maaginen ryhmä, joka elää sulassa sovussa ja kaikkea ihanaa, kaikki on samaa mieltä kaikesta.

H4: Oon jonkun verran [törmännyt ajatukseen, esim. että ”saamelaiset on niin siistejä!” Niin siinä mä oon just miettiny, että meitä on kyllä niin paljon erilaisia ihmisiä.

Haastattelusta käy siis vahvasti ilmi, että saamelaisuuden erikoisuutta korostetaan valtaväestön toimesta. Aikaisemmin – ja myös nykypäivänä – saamelaisuudelle ominaisia piirteitä on kuitenkin tulkittu negatiivisesti, eikä niiden merkitystä ole edes pyritty ymmärtämään oikein (Lehtola 1999: 19). Nämä kaksi vahvasti esiinnoussutta ilmiötä – saamelaisuudesta vitsailu ja saamelaisuuden ihannointi – ovat vahvasti ristiriidassa keskenään.

Haastatteluissa käsitelimme myös siitä, miltä negatiiviset tai positiiviset kommentit ovat haastateltavista tuntuneet. Haastateltavien mukaan ulkopuolelta kumpuavat ennakkoluulot tai asenteet eivät juurikaan vaikuta käsitykseen omasta itsestään. Haastateltavat kokevat pikemminkin raskaaksi selittää ulkopuolisille henkilöille omaa saamelaisuuttaan ja sitä, miksi he ovat sellaisia kuin ovat. Keskusteluissa korostuu myös ajatus siitä, ettei kenelläkään ole velvollisuutta avata tai selittää identiteettiään muille. Haastateltavat pitävät tärkeänä sitä, että he itse tietävät oman suhtautumisensa omaan itseensä:

T: Miten sä suhtaudut siihen, jos joku sanoo sulle jotain, että sä et oo oikee saamelainen?

H1: En mä siis... Se, että joku muu sanoo mulle jotain mun identiteetistä, niin se on aika nurinkurinen asetelma.

5 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olen käsitellyt saamelaisten nuorten ja aikuisten kieli-identiteettejä. Tutkimuksen aineiston perusteella voidaan todeta, että saamelaisilla nuorilla ja aikuisilla on erilaisia kokemuksia omista identiteeteistään. Jotkut haastateltavat ovat pohtineet identiteettikysymyksiä enemmän kuin toiset. Tutkimuksen tulosten mukaan kieli-identiteetteihin vahvasti vaikuttavia tekijöitä ovat kielitausta- ja ympäristö, koulutuksen kieli ja kielitaidon merkityksellisyys. Aineiston perusteella ryhmän sisä- tai ulkopuolelta kumpuavat ennakkoluulot ja asenteet eivät taas vaikuta merkittävästi identiteetin kokemuksiin. Haastatteluista välittyi vahva kokemus siitä, että muiden mielipiteiden sijaan on tärkeää tuntea itsensä ja tietää, millainen on. Tutkimuksen haastatteluaineistosta käy kuitenkin ilmi, että diskurssit ”oikeasta” ja ”aidosta” saamelaisesta ja niihin liittyvät kipeät kokemukset vaikuttavat merkittävästi suomea äidinkielenään puhuvien saamelaisten identiteettikäsitteeseen.

Kielellisten taustojen merkitys kieli-identiteetteihin osoittautui yhdeksi merkittäväksi tekijäksi. Kotikielenään saamen kieltä käyttävä haastateltava on tottunut saamen kielen läsnäoloon jokapäiväisessä arjessa jo lapsesta saakka, kun taas muut haastateltavat ovat tehneet kielipoliittisia valintoja aikuisiällä. Nuoruutensa aikana vähäisissä määrissä saamen kielen kanssa tekemisissä ollut haastateltava (H3) ei pidä saamen kieltä tai kielen osaamista itselleen merkittävänä seikkana, vaikka hän tuntee kuuluvansa saamelaisyhteisöön. Tulokset todistavat, että ensinnäkin kokemukset kielitaidosta ja sen tärkeydestä ovat vaihtelevia. Osa haastateltavista kokee saamen kielitaidon osaamisen vahvistaneen paitsi kielellistä, myös etnistä ja kulttuurista identiteettiään. Saamelainen identiteetti voi kuitenkin rakentua myös muiden seikkojen kautta, eikä kielen tarvitse olla ikään kuin identiteetin ”päärakennusaineena.” Tämänkaltaisiin tuloksiin ovat mahdollisesti vaikuttaneet haastateltavien koulutukselliset taustat, aiempi aiheeseen paneutuminen sekä ikä.

Toiseksi kieli-identiteettiin vaikuttavaksi seikaksi osoittautui koulutuksen kieli. Haastattelujen perusteella voidaan päätellä, että koulutuksen kieleen ei olla

kiinnitetty tiedostetusti huomiota, vaan asiaa on pohdittu pikemminkin tiedostamattomasti. Koulutuksen ja opetuksen kielen voidaan kuitenkin todeta vaikuttaneen H4:n identiteettiin, sillä siihen liittyviä seikkoja on mietitty vielä useita vuosia tapahtumien jälkeenkin. Koulutuksen kielen vaikutus identiteettiin on luonnollista, sillä suuren organisaation kielipolitiikka, valtarakenteet ja päätökset vaikuttavat väistämättä myös yksilötasolla.

Tutkimukseni aineisto on kerätty teemahaastattelun menetelmin ja analyysiosuudessa on hyödynnetty laadullista sisällönanalyysiä. Aineisto- ja analyysimetodit toimivat tutkimuksen kannalta hyvin, sillä teemahaastattelu jättää tilaa vapaa-muotoiselle keskustelulle. Aiheiden teemoittelu jo ennen haastattelua mahdollisti aineiston vaivattoman käsittelyn myös tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa. Teemoittelun ansiosta aineiston tulokset oli helppo koota yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Teoriaohjaava analyysimuoto taas mahdollisti sen, että aineistosta voidaan tehdä omia tulkintoja. Omia tulkintoja ohjaa jo olemassa oleva teoriatausta (Tuomi & Sarajärvi 2009: 96–97), josta sain merkittävää tukea analyysiosuuksiin. Tutkimuksen teoriataustana on hyödynnetty Hallin (2002, 2019) esseitä. Hallin artikkelien käsitteet ja ajatukset toimivat ikään kuin suuntaa antavana tukena, mutta pääpaino on omissa analyysissäni.

Tutkimuskysymykseni ovat hieman muokkautuneet prosessin edetessä, mutta ne ovat kuitenkin pysyneet suhteellisen samankaltaisena kuin prosessin alussa. Tulevaisuudessa tämän laajuista tutkimusta tehdessäni otan tarkemmin huomioon haastateltavien määrän. Neljä haastateltavaa oli mielestäni hieman liikaa, sillä haastateltavien syvällisempi tarkastelu jäi vähäiseksi. Toisaalta useampi haastateltava mahdollisti sen, että tutkimukseen saadaan nostettua mahdollisimman erilaisia näkökulmia. Vaikka haastateltavilla on samankaltaisia kokemuksia, on jokainen haastateltava tuntenut asian omalla tavallaan. Aiheeseen liittyvää jatkotutkimusta voisi tehdä esimerkiksi uusien saamenpuhujien (*new speaker*) identiteeteistä. Myös saamelaisuuden glorifiointi on mielenkiintoinen ja ajankohtainen asia, jota pitäisi ehdottomasti tutkia lisää.

Tutkimusprosessin aikana törmäsin itselleni uusiin näkökulmiin ja kävin useita merkityksellisiä keskusteluita. Omien saamelaisten juurieni kautta tiedostan, että identiteetin ”uudelleenherättäminen” vaatii ajatustyötä. Yksilön näkökulmasta käsin identiteettien rakentamisen tai löytämisen matka ei ole helppo, ja se voi sisältää paljon kipuilua suuntaan tai toiseen. Itsensä kokeminen saamelaiseksi tai saamelaisyhteisön jäseneksi ei välttämättä vaadi saamen kielten osaamista – vaikka toisaalta yhteinen kieli vahvistaakin saamelaista identiteettiä. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että saamelainen identiteetti ei katoa – se pysyy kielitaidosta ja kieli-identiteetistä huolimatta.

LÄHTEET

- Aikio-Puoskari 2002: Kielten ja kulttuurien risteysasemalla – kysymyksiä saamen kielestä ja identiteetistä. – Laihia-Kankainen, Sirkka, Pietikäinen, Sari & Dufva, Hannele (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. s. 90-108. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria 2022: *Thematic Analysis: A Practical Guide*. Lontoo: SAGE Publications.
- Eskola, Jari, Lätti, Johanna & Vastamäki, Jaana 2018: Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. – Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Osa 1, luku 3*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart 2002: *Identiteetti*. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha (toim.) Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart 2011: *Questions of cultural identity*. London: Thousand Oaks, Calif, Sage, 1996.
- Hall, Stuart 2019: *Mitä on tekeillä? Esseitä vallasta, uusliberalismista ja monikulttuurisuudesta*. Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) Tampere: Vastapaino.
- Kalaja, Paula, Alanen, Riikka & Dufva, Hannele 2011: Minustako tutkija? Johdattelua tutkimuksen tekoon. – *Kieltä tutkimassa: tutkielman laatijan opas*. s. 8-32. Helsinki: Finn Lectura.
- Lehtola, Veli-Pekka 1999: Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä. – Tuominen, Merja, Tuulentie, Seija, Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi (toim.) *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit - Outamaalta tunturiin*. s. 15-32. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lehtola, Veli-Pekka 2012: Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896-1953. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pietikäinen, Sari, Dufva, Hannele & Laihiala-Kankainen, Sirkka 2002: *Moniääninen Suomi – kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Saamelaiskäräjät 2022: *Saamelaiskäräjälain muutos*. – <https://www.samediggi.fi/saamelaiskarajalain-muutos/>. 17.11.2022.
- Saamelaiskäräjät 2023: Saamen kielten opetus ja saamenkielinen opetus. - <https://www.samediggi.fi/saamenkielinen-ja-saamen-kielten-opetus/>. 14.3.2023.
- Saarinen, Janne 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. – Seurujärvi-Kari, Irja, Halinen, Petri & Pulkkinen, Risto (toim.), *Saamentutkimus tänään*. s. 10-55. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Seurujärvi-Kari, Irja 2011: Alkuperäiskansatutkimus, alkuperäiskansaliike ja saamelaiset. – Seurujärvi-Kari, Irja, Halinen, Petri & Pulkkinen, Risto (toim.), *Saamentutkimus tänään*. s. 10-55. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Seurujärvi-Kari, Irja 2012: Ale jaskkot eatnigiella – Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaisten identiteetille. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Stoor, Maritta 1999: "Enköhän mie itte tiä parhaiten, kuka mie olen" Suomea puhuvien saamelaisten ja nk. lappalaisten etnisyys. – Tuominen, Merja, Tuulentie, Seija, Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Mervi (toim.) *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit - Outamaalta tunturiin*. s. 67-80. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021: Ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin ohje. – <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/ihmistieteiden-eettisen-ennakoarvioinnin-ohje> 21.2.2023.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

Haastattelun teemat ja johdattelevat kysymykset:

1. Ympäristön kieli

- *Vapaa sana perheestä ja kielitaustasta.*
 - *millaiset kielelliset lähtökohdat?*
 - *puhuuko perhe suomea, saamea, jotain muuta kieltä?*
 - *mikä kieli perheessä valittu ns. pääkieleksi?*
 - *monikielisyys: miten itse koit monikielisen ympäristön lapsena? Oliko helppo puhua molempia/kaikkia kieliä?*
- *Mitä kieliä haastateltava itse käyttää?*
- *Ystävien & lähipiirin kieli*
 - *saamea ystävien kanssa → mikä teitä yhdistää?*
 - *harrastukset ja muut*
 - *miten kieli näkyy harrastuksissa?*
- *Työ ja siellä käytettävät kielet*

2. Opinnot

- *Millä kielellä koulut*
 - *jos on käynyt koulua useammalla kielellä, onko tullut vaikeuksia siellä vai onko helpottanut oppimista?*
 - *esimerkki matikan käsitteistä*

- *Onko haastateltava opiskellut saamen kieltä koulussa tai muualla, esim. kieli-
kurssit tai muut, työt jne.?*
 - *jos ei, onko kiinnostanut opiskella? Miksi?*
 - *jos on, mikä sai haastateltavan opiskelemaan kieltä?*
 - *kokeeko kielen tärkeänä osana itseään?*
- *Onko koulutuksen kieli vaikuttanut omaan identiteettiin jotenkin? esim. saa-
menkielinen opetus vahvistanut ajatusta, että osaan ja olen hyvä sekä haluan
käyttää tätä kieltä, tai toisinpäin.*
 - *jos käynyt koulua saameksi, miten tämä on vaikuttanut? Onko esim.
vahvistanut ajatusta, että haluaa jatkaa koulua saameksi, tai tulevaisuu-
densuunnitelmia.*

3. **Eri kieliin liittyvät ennakkoluulot tai asenteet** (suomi, saame)

- *Mitä ennakkoluuloja haastateltava on kohdannut, kun on kertonut olevansa
saamelainen?*
 - *Esim. saamelaiset menevät porolla kouluun ja asuvat kodassa.*
- *Mitä ennakkoluuloja haastateltava on kohdannut kielen osalta?*
 - *Esim. kun on puhunut kieltä julkisesti ovatko ihmiset uteliaita
kielestä, katsovatko ihmiset vinoon, tai tulevatko kehumaan “ek-
soottisesta puhetavasta”, neutraali suhtautuminen?*
- *Ovatko ennakkoluulot vaikuttaneet haastateltavaan käsitykseen omasta itses-
tään?*
 - *Esim. tuonut ylpeyttä, hävettänyt, vahvistanut...*